

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти

Марина БРИЛЬ
« 29 » 2023 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ГРИ НА УДАРНІЙ УСТАНОВЦІ

Методичні рекомендації
до постановки ігрового апарату
для елементарного підрівня початкової мистецької освіти

Укладачі:

Я. В. Шульс

викладач Кам'янець-Подільського фахового коледжу культури і мистецтв, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

О. М. Тітов

викладач Кам'янець-Подільського фахового коледжу культури і мистецтв, Кам'янець-Подільської міської дитячої музичної школи імені Ф. Д. Ганіцького, спеціаліст першої категорії

Рецензенти:

Є. І. Дуднік

викладач, директор Полтавської дитячої музичної школи № 1 імені П. І. Майбороди; доцент кафедри музики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист; член Національної всеукраїнської музичної спілки, Асоціації діячів естрадного мистецтва України, Громадської організації «Асоціація барабанщиків України», заслужений працівник культури України, заслужений артист естрадного мистецтва України

С. І. Хмиров

викладач, завідувач відділу духових та ударних інструментів Запорізької дитячої музичної школи № 6, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист; член Національної всеукраїнської музичної спілки, Громадської організації «Асоціація барабанщиків України», заслужений діяч мистецтв України

Відповідальна
за випуск

А. Г. Полещук

Рекомендовано

на засіданні методичної ради
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
культури і мистецтв
(протокол № 5 від 09 березня 2023 р.)
© Тітов О. М., Шульс Я. В., 2023 р.
© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2023 р.

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретичні особливості процесу гри на ударних інструментах.....	6
1.1. Історія та еволюція розвитку ударних інструментів	6
1.2. Прийоми гри на ударних інструментах. Їх характеристика	8
1.3. Психологічні особливості сприйняття гри на ударних інструментах учнями підліткового віку	18
Висновки до першого розділу.....	20
Розділ 2. Пошук та формування навичок гри на ударних інструментах.....	21
2.1. Контингент учнів, їх характеристика.....	21
2.2. Вікові особливості учнів-підлітків.....	21
2.3. Методи навчання.....	23
Висновки.....	28
Список використаних джерел.....	29

Вступ

Найчисленніше та найдавніше сімейство музичних інструментів – це ударні інструменти. Перший прообраз ударних інструментів з'явився ще у давні часи. Перший барабан – це був порожній стовбур дерева, на який натягували шкіру. Малий барабан, або його прообраз, прийшов від арабських народів. Великий барабан відомий ще з часів Османської імперії. Певний час він так і називався: «турецький барабан». Звук на барабані спочатку видобували ударами рук, а потім паличками. В українській музичній культурі ударні інструменти виникли в давні часи. Різні качалки, брязкальця, бубон (з однією сторони обтягнутий шкірою) відомі з часів Київської Русі. Такий інструмент як «бугай» мав специфічне звучання. Будова інструменту незвична: з однієї сторони обтягнутий шкірою, а в центрі мембрани прикріплене кінське волосся. Музикант смикав за волосся та видобував звук. Інструмент набув поширення у західних областях України. Усі ці інструменти використовувалися в народній музиці під час свят, весіль, забав та обрядів. Поступово інструменти удосконалювалися. Пізніше на зміну цим інструментам прийшла «перкусія», а згодом ударна установка, яка постійно удосконалюється. З'явилося багато нових ударних інструментів: ксилофон, вібрафон, литаври та інші.

Ударні інструменти відіграють важливу роль в кожному оркестрі, ансамблі. Практично немає таких музичних жанрів, в яких не використовувались би ударні інструменти. З'явилися окремі ударні інструменти (ударна установка, конги, бонги, ксилофон та інші). Вони можуть виконувати функції як акомпанементу, так і сольного інструмента. Тому гра на ударних інструментах на сьогоднішній день є невід'ємною частиною сучасної музичної культури. Ударні інструменти використовуються в сучасній музиці в різних стилях: «Rock», «Disco», «Samba», «Funk», «Swing».

Відповідно, педагогіка музичної освіти повинна бути ефективним процесом, який відбувається у сучасному музичному мистецтві та відображати його принципи. Серед сучасних дидактичних принципів музичної педагогіки розглядаємо такі:

- принцип гуманізації мистецької освіти, індивідуального підходу;
- єдності художнього і технічного;
- єдності виховання, освіти і розвитку;
- єдності емоційного і свідомого
- зв'язку навчання з життям
- особистісного усвідомлення специфіки художньо-музичної мови.

У той же час на перший план виходять певні протиріччя:

- яка кількість виконавців на ударних інструментах потрібна;
- кількість кваліфікованих викладачів;
- методичні посібники для навчання.

Відсутність достатньої кількості інформації методичних та практичних навичок викладання на ударних інструментах виконавців підліткового віку визначила проблематику методичних рекомендацій, яка полягає в необхідності виявлення ефективних умов, змісту, послідовності та базових прийомів гри на ударних інструментах учнями закладів початкової мистецької освіти.

Дану проблему потрібно вирішувати різними шляхами, шукати результативні методики в умовах сучасності, відповідно до світових тенденцій розвитку прийомів гри на ударних інструментах: різних форм та стилів музики. Мета даної роботи: розробити теоретичні та методичні засади навчання початківців на ударних інструментах. Наше завдання – теоретично обґрунтувати основні методи формування в учнів базових навичок та прийомів гри на ударних інструментах. Автори роботи проаналізували та узагальнили основні методи викладання, зосередивши увагу саме на формуванні базових навичок, що базуються на практичних рекомендаціях.

Методичні рекомендації призначені для використання у педагогічній діяльності викладачами класу ударних інструментів для музичних коледжів і фахових коледжів культури і мистецтв, які забезпечують викладання навчальних дисциплін «Методика навчання», «Педагогічна практика», а також для закладів початкової мистецької освіти та аматорських інструментальних колективів.

Розділ 1

Теоретичні особливості процесу гри на ударних інструментах

1.1. Історія та еволюція розвитку ударних інструментів

Ударні інструменти – найдавніша та найбільш чисельна група серед усіх музичних інструментів. Їх ще позначають терміном «перкусія» (від латинського слова «percussio» – ударяти, вистукувати). Вони з'явилися першими в історії людства. Свою назву «ударні» музичні інструменти отримали через спосіб видобування звуку: шляхом ударяння безпосередньо руками або спеціальними пристосуваннями (молоточками, паличками, колотушками тощо). Вони не лише задають ритм, але й створюють музику. Тембр звучання ударного інструменту визначається сукупністю факторів: способом удару, формою тіла, що звучить, матеріалом, з якого виготовлений інструмент. Гучність звуку інструменту залежить від його розміру, сили удару або амплітуди коливання тіла, що звучить.

Велика кількість різних видів ударних інструментів стало причиною їх класифікації. У залежності від висоти звуку ударні інструменти бувають:

- інструменти з певною висотою звучання, які можна налаштувати на ноти звукового ряду (вібрафон, дзвіночки, литаври, ксилофон та інші);
- інструменти з невизначеною висотою звучання, які неможливо налаштувати на певну висоту звуку (малий барабан, великий барабан, тарілки, бубен, трикутник).

Відповідно до звукоутворення ударні інструменти поділяються на:

– мембранні, в яких джерелом звуку є натягнута шкіра, пластикова мембрана або перетинка (бубен, барабан, литаври, банго, том-томи, ухол, баньку, банія та інші);

– ідіофони, в яких джерелом звуку є весь інструмент (вібрафон, маримба, гонг, ксилофон, трикутник, бар чаймс, дзвіночки та інші).

У різні часи в різних народів були зовсім не схожі один на одного інструменти. Спочатку звук на барабанах видобували руками, потім щітками округлої форми. Кожне століття давало новий розвиток ударних інструментів. Так у ХХ столітті формується ударна установка, схожа на сучасну. Американські музиканти сформували ударну установку і розвивали новий стиль гри, що базувався на колективній імпровізації, це – джаз. З винаходом хай-хету в 1920-х роках ХХ століття ударна установка набула сучасного вигляду. Характерною для останніх років є тенденція до залучення в музичну культуру унікальних ударних інструментів різних національних культур.

У сучасних музичних колективах поп- та рок-музики зросла роль ударних інструментів, розширився склад, удосконалились їх можливості. З'явилися електромузичні ударні інструменти, які займають повноцінне місце серед інших інструментів. Сучасні естрадні оркестри виконують твори в різних стилях, де барабани служать ритмічним каскадом.

Виконавець повинен володіти прийомами та навичкам гри на різних ударних інструментах, застосовувати набуті під час навчання навички виконання в різних музичних стилях. Крім традиційних ударних інструментів (великий барабан, малий барабан, тарілки, ударної установки), в оркестрі постійно застосовуються інструменти «перкусії»: конги, бонго, гуіро, джембе, кабаса, шейкер.

З'явилися нові прийоми гри із використанням сучасних засобів: двох великих барабанів, дабл-біту та багато іншого. Постійне експериментування із звуком та застосування великої кількості том-томів, флор-тому, інструментів різних етнічних призначень таких як: рототомів, октобанів, тарілок дозволяє виконавцю грати як руками, так і ногами. Новий

еволюційний етап розвитку ударних інструментів привів до появи електронних ударних інструментів, які широко використовуються в різних колективах академічного та естрадного напрямку. Можливості музикантів розширюються, дозволяють моментально міняти тембр зі зміною стилю – наприклад від хеві-метал до фолк-музики.

1.2. Прийоми гри на ударних інструментах. Їх характеристика

На початковій стадії навчання гри на ударних інструментах основну увагу слід звернути на постановку виконавчого апарату. Процес навчання починається з правильної постановки рук, потім виконавського апарату загалом. Необхідне чітке пояснення використання енергії та взаємодії «рука-паличка-інструмент». Однією з основних умов правильного розвитку постановки виконавчого апарату є застосування якнайменшої напруженості м'язів. З першого уроку слід звертати увагу на такі технічні завдання як техніка гри руками, ногами, чітка взаємодія рук та ніг.

Прийоми гри на ударних інструментах. Основний спосіб гри – удар. Види ударів різноманітні. Їх різниця помітна в назві, кількості звуків в одному ударі, позиції використання рук або ніг: це одиночний високий удар, одиночний низький удар, подвійний зап'ястковий удар, подвійний пальцевий удар, Rimshot, CrossStich, одиночний удар ногою, подвійний удар ногою, потрійні удари.

Велике значення окрім удару мають види захвату паличок. Розглянемо захвати двох видів: традиційний і паралельний. Традиційний захват (джазовий) – ліва рука бере паличку долонею вверх, права рука використовує паралельний захват.

Рис. 1. Паралельний захват

Рис. 2. Традиційний захват

При паралельному захваті кожна рука тримає палички однаково. Він виконується шляхом захвату нижньої частини палички знизу вказівним і середнім пальцем. Це дозволяє паличці вільно ходити, підскакувати після удару по барабану.

Рис. 3. Паралельний захват

Традиційний захват більш популярний в джазовій грі, ніж в інших стилях, хоча він також використовується деякими рок-барабанщиками. Ще захват називають традиційним тому, що він використовується військовими барабанщиками під час маршу.

Рис. 4. Традиційний захват

Існують ще два види захвату: французький та німецький. Французький – долоні рук направлені прямо одна на одну. У цій постановці велику роль відіграють пальці, тому нею часто користуються литавристи.

Рис. 5. Французький захват

Німецький захват – долоні паралельні поверхні барабана і палички переміщуються разом із зап'ястями.

Рис. 6. Німецький захват

Розглянемо будову барабанних паличок. До 1963 року вони не були стандартизованими, мали різну довжину, вагу, діаметр. Неможливо було підібрати однакові палички. Сьогодні існує стандартизація, відповідно до якої можна підібрати палички на будь-який смак.

Барабанні палички складаються із трьох частин: головка палички, плече (частина до повного звуження) та основна частина (частина, за яку тримають паличку).

Правильна посадка виконавця при грі на ударних інструментах. Під цим поняттям розуміється положення тіла і рук, при якому протягом гри м'язи виконавця отримували б найменше навантаження. Щоб прийняти правильну позицію тіла, необхідно:

– відрегулювати висоту стільця до такого рівня, щоб таз виконавця був приблизно на 10-15 см вище колін. Це потрібно для продуктивної роботи ніг;

– спина повинна бути рівною.

Щоб прийняти правильну позицію рук, необхідно взяти палички будь-яким замком, опустити руки вниз, розслабити всі м'язи в суглобах: плечі,

ліктя, зап'ястя, зігнути руки в ліктях перед собою на 90 градусів, направити кінчики паличок у центр барабана.

Рис. 7. Правильна посадка барабанщика

Базові прийоми гри на ударній установці

Що таке «одиначний удар» на барабанах? Це дія, яка складається із замаху і самого удару.

1. Необхідно прийняти правильну посадку барабанщика.

2. Замах: здійснити рух ліктя вперед, так щоб він був на рівні або трохи нижче плеча (важливо, щоб лікоть ходив виключно вверх-низ), при цьому зап'ястя повинно бути розслабленим і знаходитись паралельно підлозі (або горизонтально).

3. Удар: розслабити плече, за рахунок чого буде віддача ліктя назад. Ключовий момент – максимальне розслаблення зап'ястя – за рахунок цього буде чіткий удар.

4. Погашення відскоку. Головне при ударі паличкою по пластику – не напружувати зап'ястя і м'язи пальців, а розслабити їх.

Рис. 8. Алгоритм одиночного удару

Техніка подвійного удару

Подвійний удар (зап'ястковий) - два удари одним змахом. Найкраще це можна простежити на прикладі одиночного удару, а саме: техніка двох ударів.. Ми робимо:

1. Одиночний удар.

2. У момент замаху, коли лікоть рухається вгору, необхідно зробити удар кінчиком палички (ніби відштовхнутись). При цьому загальний рух замаху не зупиняється, а є ідентичним одиночному удару. Сила звуку другого удару буде слабша, ніж сила звуку першого удару.

Найбільш розповсюджений прийом подвійного удару використовується при грі по хай-хету: перший удар робиться плечем палички в ребро тарілки, другий тихіший, головкою палички в середину тарілки. Цей прийом є базовий при грі на ударних інструментах.

Техніка подвійного (пальчикowego) удару

Щоб розібратись в техніці цього прийому, не обов'язково використовувати ударну установку.

1. Потрібно взяти паличку німецьким замком.

2. Поставити руку на лікоть, зберігаючи положення кисті і замка.

3. Поступово розгинати пальці, поки вони не будуть направлені вгору, контролюючи паличку великим та середнім пальцем. При повному відкритті кінчик палички повинен бути направлений у бік плеча руки (вказівний палець з'єднується з кінцем великого пальця і не дає паличці вистрибнути з руки).

4. Закривати замок потрібно поступово, починаючи з вказівного пальця і закінчуючи мізинцем.

Відпрацювавши даний елемент, можемо переходити до практичної роботи на барабанах. Виконавши три пункти одиночних ударів, можна переходити до ключової точки зап'ясткового удару – віддачі. У цьому випадку потрібно не погасити звук, а дозволити паличці відскочити. При цьому відбувається те саме відкриття пальців, яке ми раніше вивчали. Наголосимо, що ключовим моментом є віддача.

Техніка гри ногами

Принципи гри ногами схожі з грою руками, але мають свої особливості. Для початку потрібно поговорити про правильну постановку гри на ударній установці. Педалі бас-бочки і хай-хета розташовані під кутом відносно поверхні. Нам потрібно поставити ноги на педалі паралельно підлозі. Упор робиться на частину ступні пальців, п'ята відірвана від поверхні. Колотушка педалі знаходиться на поверхні пластика. Хай-хет закритий. Це вихідна позиція для виконання прийому в гри ногами.

Одиночний удар ногою

За своїм принципом він схожий на одиночний удар рукою.

1. З базової позиції ноги необхідно підняти коліно до того рівня, поки ступня не стане на пальці ноги. Колотушка при цьому повинна бути притиснута до пластика.

2. При піднятті коліна колотушка буде віддалятися від пластика до того рівня, коли педаль повністю відкриється, пальці ніг при цьому не відриваються від поверхні.

3. Скинути напругу, опустити п'яту, не докладаючи додаткових зусиль. При цьому носок іде слідом за п'яткою. Але п'ята стає у вихідне положення раніше, ніж носок. Така послідовність допоможе виконати чіткий удар.

Рис. 9. Одиночний удар ногою

Безумовно, потрібна практика для комфортної гри таким прийомом, але не боятись експериментувати. Наведений приклад пройшов тривалий шлях розвитку. Він базується на досвіді гри багатьох виконавців, але необхідно вивчати та відчувати власне тіло, поєднати теорію зі своєю фізіологією.

Крос стик (cross-stick) виконується тільки при грі на малому барабані. У перекладі з англійської «крос стик» означає «перетин палички».

Для початку потрібно поставити руку з паличкою у правильну позицію. Для цього потрібно:

1. Уявити малий барабан як циферблат годинника.
2. Розташувати нижню частину долоні в точці 7 годинника на малому барабані біля обідка – це буде перша точка опори.
3. Спертися задньою частиною палички (яка за мізинцем) в пластик у точці 9 годинника.
4. Замах буде в сторону задньої частини палички при якому обидві точки опори (задньої частини палички і нижньої частини долоні) не повинні відриватись від поверхні пластика.
5. Здійснювати удар по обідку малого барабана.

6. Необхідно знайти потрібний звук, переміщуючи паличку вправо і вліво. Потрібний звук є найбільш дзвінкий.

Рис. 10. Виконання крос стику

Гра щітками

Щітки – це динамічний і тембровий інструмент. Як і паличками, ми можемо виконувати ними і одиночні, і подвійні удари. Але при грі щітками віддачі не буде, тому «двійки» будемо виконувати зап'ястям, а не пальцями.

Гра щітками особливо розповсюдилась в джазовій музиці для ведення так званої лінії в дуже повільних творах за стилем «балади». Їх специфікою є те, що ними можна «шурхотіти», заповнюючи цим звуком проміжки між ударами.

Розглянемо, як виконується цей прийом.

Для початку потрібно підібрати щітки (рекомендуємо Vicfirth). Ця модель зроблена з дуже тонкого дроту, надає звуку м'якого звучання і легко можна контролювати звук.

Користування щітками.

1. Витягнути щітки на $\frac{3}{4}$ від максимуму.
2. Взяти щітки німецьким або класичним захватом.
3. Уявити малий барабан у вигляді циферблата.
4. Розпочати рух правою рукою за часовою стрілкою з 11 години, щітка при цьому паралельна пластику і трішки притиснута. Одне коло – це четвертна нота.

5. В той час, коли ліва рука знаходиться на стрілці 7 годинника, права розпочинає рух з 12 години.

6. Права і ліва руки рухаються нерівномірно.

7. Права рука чекає, коли ліва рука на другому полі дожене її в позначці 6 годинника і відходить від неї вправо, малює пряму (цифру 2). Ліва продовжує свій рух.

8. Права рука завмирає після «малювання» цифри 2 і чекає, коли ліва піде на наступне коло.

Цей цикл повторюється два рази, але це окремий варіант, все залежить від музичної ситуації і самого виконавця. Важливим елементом гри щітками є акцент. Він відрізняється від удару паличками і не відповідає динаміці та стилістиці звуку. Для виконання акценту щітками нам необхідно зрозуміти його суть. Для цього потрібно:

1. Взяти щітку в праву руку і покласти її на поверхню пластика.

2. Повести руку вліво, при цьому тримати щітку потрібно великим та вказівним пальцями доти, поки вона не буде направлена на корпус задньої частини.

3. Різко вжати зап'ястя, повернувши при цьому його вправо проти годинникової стрілки, ударити та притиснути щітку до пластика. Цей рух є цілісним і удар буде різким, що в результаті дасть хлопок.

Вивчаючи виконавські прийоми гри на ударних інструментах, ми виділяємо їх широту тембрових барв, складність виконання, базові прийоми, навички виконання, які необхідні для оволодіння на початковій стадії навчання. Ці прийоми потребують точного і організованого навчання.

Рис. 11. Техніка гри щітками

1.3. Психологічні особливості сприйняття гри на ударних інструментах учнями підліткового віку

Необхідно з'ясувати, як гра на ударних інструментах та її звуки може вплинути на людину. Розглянемо це питання в трьох аспектах: вплив на емоційну, фізичну і соціальну сферу молодшої людини.

1. Вплив звучання ударних інструментів на емоційну сферу підлітків.

Емоційний вплив обумовлений різними факторами: вікові особливості; географічне розташування (велике місто, село, мале містечко), різні умови, вибір музики; різні сім'ї, в яких ростуть підлітки. Ці фактори обумовлені позитивним та негативним сприйняттям ударних інструментів, і як наслідок, позитивний або негативний вплив їх звучання на підлітка. Сучасні тренди є частиною життя підлітків, серед них важливим є вплив ударних інструментів при сприйнятті музичного твору. Але є ймовірність, що динаміка звучання ударних інструментів може негативно впливати на підлітка, особливо коли барабани звучать дуже гучно.

2. Вплив звучання ударних інструментів на фізичну сферу підлітків.

Сучасні вчені відзначають вплив музикотерапії на корекцію психологічного здоров'я підлітків. Виділяють такі форми: активну (рухому імпровізацію під відповідний характер музики, мовний коментар) та пасивну (прослуховування стимулюючої, заспокійливої, стабілізуючої музики). Прослуховування правильно підібраної музики знімає психологічну і фізичну напругу, дратівливість, головний і м'язовий біль,

відновлює розмірене спокійне дихання. Звуки різних музичних інструментів по-різному впливають на організм людини. Що стосується ударних інструментів, то їх звучання дає відчуття бадьорості, стійкості, впевненості в майбутньому, припливу життєвої сили. Заняття музикою позитивно впливає на розвиток підлітка, на його риторичку, словниковий запас, слух, на розвиток логічного мислення.

Гучність звуку барабанів залежить виключно від виконавця. Безумовно, є такі стилістичні особливості, які обумовлюють гучність звуку, тому якщо хочете досягти деяких динамічних порогів, використовуйте навушники. Зазначимо, що для виконавця на ударній установці звук сприймається дещо тихіше, ніж для слухачів. Тому ніякої шкоди від звуку ударних інструментів для дітей немає.

3. Вплив звуку ударних інструментів на соціальну сферу підлітків.

Володіння грою на ударних інструментах сприяє процесу соціалізації підлітка. У школі до барабанщиків завжди ставляться з повагою. Це досить легко пояснити: барабанщики з самого початку навчання будуть виконувати більш сучасну музику, більш прийнятну для їх однолітків.

Висновки до першого розділу

Розглянувши особливості ударних інструментів в музичній культурі, ми впевнились в тому, що вони мали багато різновидів, були прообразами сучасних музичних інструментів. Найяскравіша – це поява литавр, найбільш розповсюдженого музичного інструменту сучасного симфонічного оркестру. З'ясували, що постійне вдосконалення первинних ударних інструментів привело до появи сучасних. Новий еволюційний стан розвитку ударних інструментів – це поява ударної установки та електронних ударних інструментів, які широко використовуються у виконавських колективах академічного естрадного напрямку.

Вивчаючи основні виконавські прийоми гри на ударній установці та малому барабані, ми визначаємо їх багатство і широту тембрових барв. Складність виконання виділяє базові прийоми, навички виконання, які необхідні для ефективного засвоєння інструмента і потребують правильної організації навчання.

Для розвитку техніки гри на малому барабані та ударній установці пропонуємо основну увагу приділяти рудиментам та парадідлам. Рудименти – це барабанна азбука – різні комбінації, які використовуються при грі на ударних інструментах: одиночні удари, двійки, парадідли, форшлаги, різні роли. Гра рудиментів дозволяє тренувати м'язи, досягти свободи, легкості гри. Це основа формування навичок гри, розвитку виконавської техніки. Парадідл складається з відрізків по чотири ноти, зі змінами подвійними та одинарними ударами. Наприклад: (ЛПЛЛ), (ПЛПП).

Розглянувши різні види впливу звучання ударних інструментів на підлітків, можна зробити висновки, що в більшості випадків спостерігається позитивний вплив. Дотримуючись норм безпеки, пов'язаної з гучністю інструмента, звучання ударної установки позитивно впливає як на емоційно-душевний стан, так і на фізичне сприйняття, а також підвищує соціальний статус підлітків, які володіють навичками гри на ударних інструментах.

Розділ 2

Пошук та формування навичок гри на ударній установці

У цьому розділі ми розглядаємо умови роботи, характеристику учнів, їх рівень початкової підготовки, ставлення до музики та методик, які необхідно використовувати під час навчання.

2.1. Контингент учнів, їх характеристика

Знайомство викладача з учнем повинно проходити у формі співбесіди, під час якої в учня виявляють музичні інтереси, вподобання, потреби в певному репертуарі. Ці індивідуальні музичні смаки викладач повинен враховувати для підтримки стійкого інтересу до гри на ударній установці.

У процесі знайомства з учнем та початкового спостереження за ним, викладач складає коротку характеристику на кожного учня для встановлення взаєморозуміння та творчої взаємодії. Характеристика необхідна викладачу для того, щоб спланувати індивідуальне навчання гри на ударній установці кожного з учнів.

Розглянувши умови для проведення навчально-виховної роботи, склавши діагностичну методику, познайомившись з учнями, виявивши рівень їхньої підготовки і ставлення до музики, плануємо основні напрямки освітнього процесу.

2.2. Вікові особливості учнів-підлітків

Різноманіття та складність виконання прийомів гри на ударних інструментах потребує багато зусиль, терпіння, раціональної організації. Оскільки справу маємо з дітьми, розглянемо науково обґрунтовані вікові особливості учнів підліткового віку.

Підлітковий вік (від 11 до 15 років) – це перехід від дитинства до юності, сутність якого полягає у втраті дитячого статусу та прагнення досягти статусу дорослої людини; інтенсивний час статевого дозрівання, який впливає на особливості особистісного розвитку. Це період формування морально-етичних принципів, цінностей, понять, переконань, які

особистість починає активно використовувати у своєму житті, здобувається досвід морально-етичної поведінки. Вік 11-15 років складний ще й тим, що в цей період формується світогляд особистості. Передумовами становлення світоглядних позицій є, по-перше, здатність особистості до абстрактного мислення, по-друге, накопичення та узагальнення певних знань і життєвого досвіду. Підлітковий вік характеризується великими змінами усього організму, серйозними змінами в житті дитини, порушує внутрішню рівновагу, впливає на взаємовідносини хлопців та дівчат. Підлітки реагують на усе незвичне, швидко переключають свою увагу, не зосереджуючись на одній і тій же справі. Для них характерна критичність, демонстрація особистої позиції, вони готові активно відстоювати свою точку зору.

Підлітковий вік – найбільш сприятливий для творчого розвитку. Підлітки намагаються самостійно вирішувати нестандартні ситуації, демонструють свої погляди і судження, беруть участь у дискусіях, відстоюють свою правоту.

Підвищена збудливість центральної нервової системи може викликати афективні стани, неадекватні реакції на зауваження, хизування недоліками, збільшення немотивованих вчинків, прояви асоціальної поведінки. Особливе значення має емоційно-чуттєва сфера, яка може проявлятися у вияві почуттів, звідси можлива впертість, егоїзм, замкнутість, гнів та небажання працювати.

У цей період відбувається пошук підлітками можливостей для самореалізації і самовираження, які відповідають їхнім інтересам. Зацікавленість та чутливість до навколишнього світу породжує в них бажання навчатися, розвиватися, пізнавати нове.

Ефективний вплив музичного мистецтва на художньо-естетичне виховання учнів підліткового віку активно відбувається завдяки різноманітності його функцій: соціальної, пізнавальної, виховної, комунікативної, сугестивної, гедоністичної та інших. Завдяки своїй універсальності цей вид мистецтва ефективно впливає на емоції та почуття підлітка, розширює його знання, розвиває інтелект, загальну та естетичну

культуру, творчу уяву, формує вміння відчувати й розуміти прояви прекрасного в житті й людських стосунках.

Розглянувши вікові особливості підлітків, ми розглянемо особливості використання основних методів навчання в процесі засвоєння підлітками прийомів гри на ударних інструментах.

2.3. Методи навчання

Ознайомившись з характеристикою підлітка, навичками гри на ударних інструментах, ми звернули увагу на методи класифікації навчання – словесні, наочні і практичні.

Використання словесних методів навчання (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія) поєднане з навчанням гри на ударних інструментах реалізується таким чином. У процесі навчання гри на ударних інструментах викладач надає детальну інформацію. Наприклад, для того, щоб учень зрозумів, що таке правильне положення тіла барабанщика і які мають бути при цьому відчуття, викладач розповідає, для чого це потрібно. Слово викладача є авторитетним у процесі навчання. Воно є одним із головних умов для створення позитивної атмосфери заняття. Тому викладач повинен досконало володіти культурою мови, чіткою дикцією, логікою, доступною формою та емоційністю пояснення навчального матеріалу. Чудово мотивують учнів біографічні та історичні відомості про того чи іншого відомого барабанщика, про те, як розпочинався його життєвий і творчий шлях, в яких умовах формувалась його професійна діяльність. Необхідно пояснювати, яким чином це вплинуло на його музичну творчість. Розповідь та пояснення поступово переходять у бесіду, тоді виникає ряд запитань як у викладача до учня, так і в учня до викладача. З учнями, які мають певний досвід і власне бачення стосовно того чи іншого музичного аспекту, викладач вступає в дискусію.

Специфіка проведення навчальних занять потребує використання музичної термінології. Викладач розповідає про прийоми гри, але з точки зору характеру музики і тоді правильне положення тіла буде розглядатись

в контексті твору: тілом учень повинен відчувати ритм музики і, якщо потрібно, рухатись в ритмі музики. Говорячи про те, як правильно тримати палички, викладач звертає увагу учня на зміни тембру звучання в залежності від зміни позицій захвату (ближче до середини – м'якше, ближче до краю – жорсткіше). Пояснення музичних образів повинно нести в собі щось поетичне, щось таке, що наближало би до поняття «музика».

Враховуючи особливості сприйняття слів викладача для зберігання зацікавленості учнів, пропонуємо дотримуватися таких порад:

1. Розповідь продовжується до тих пір, доки зберігається зацікавленість учнів.

2. Як тільки розповідь перестає бути цікавою, викладач переходить до бесіди, ставить запитання, цікавиться думкою учнів, встановлюючи тим самим зв'язок з ними. Може використовуватись наочний приклад у виконанні викладача. Наочних методів у музичному навчанні та вихованні є два види:

- а) наочно-слуховий;
- б) наочно-глядацький.

У музичній освіті наочно-слуховий метод є основним. Специфіка музичного мистецтва складається з трьох процесів. Написання твору композитором, виконання твору музикантом (оркестром), сприйняття твору глядачем. Викладач-музикант повинен уміти виразно, яскраво, на високому художньому рівні виконувати музичний твір, який би в учнів викликав емоційні почуття, захоплення, мотивацію для навчання. Навчаючи гри на ударних інструментах, важливо наочно продемонструвати учню те, чого його навчають. При розучуванні елементарних координаційних вправ або ритмічних малюнків потрібно учневі продемонструвати хоча б один із прикладів. Візуальні та слухові приклади важливі для того, щоб учень міг провести порівняльний аналіз технічних інтонаційних ситуативних форм виконання. Наприклад, після пояснення техніки удару на малому барабані, викладач повинен сам показати приклади для її розвитку. Музика може

звучати як наживо, так і у відеозапису. Демонстрація виконання може проходити в різних формах.

Важливим фактором в освітньому процесі гри на ударних інструментах є аудиторія (клас, студія) та інформаційна наповненість (розміщення портретів відомих барабанщиків світу, вирізки з журналів, інтерв'ю, фотографії сучасних ударних інструментів), також сучасна матеріально-технічна база класу (ударна установка, комп'ютер, навушники, звукова акустика тощо).

Важливим наочним методом навчання гри на ударній установці є вивчення нотного запису. Важливу роль для учнів в цій роботі відіграє вивчення ритмічних обернень. Тут потрібно йти від простого до складного та цікавого для учнів.

Практичний метод є ключовим в навчанні гри на ударних інструментах. Основою цього методу є багаторазове повторення учнем ритмічного малюнку що і формує сам навик. Це повторення полягає в автоматизмі ритмічних малюнків, напрацюваннях нових тембрових барв і вправах із засвоювання елементарних технічних прийомів. Це монотонні заняття, виснажливі, але вони формують в учня бажання працювати системно.

Музична педагогіка підкреслює, що досвідчений, кваліфікований викладач певним чином організовує та направляє пізнавальну діяльність учнів, а процес навчання здійснюється безпосередньо учнем. Самостійна робота розвиває в учнів такі якості, як організованість, дисципліну, ініціативу, волю, виробляє уміння зіставляти та аналізувати різні факти, вчить самостійно мислити. Зважаючи на досвід роботи з учнями, на їх самостійність в освітньому процесі, можна виділити ще три методи навчання.

1. Репродуктивний – точне повторення певних прийомів звуковидобування. Це потрібно для того, щоб напрацювати на початковій стадії навчання певні музично-технічні знання. Тут без повторення не обійтись, але учень має право на творчу імпровізацію. Викладач спільно

з учнем обговорюють стильові, темброві особливості музики, її темп, розмір і на основі цього формують відповідний малюнок. Цей метод використовується протягом усього періоду навчання.

2. Пошуковий – розвиває логіку музичного мислення музиканта-виконавця. У процесі навчання та отриманні нових знань і вмінь заохочується самостійність у прийнятті рішень.

3. Проблемний метод – використовується в процесі гри на ударних інструментах у двох випадках:

а) викладач визначає проблему і пропонує учневі вирішення;

б) викладач повідомляє, що є проблема і пропонує учневі знайти та самому її вирішити.

Практично цей метод використовується в таких ситуаціях: учень повинен визначити стильові особливості твору і на їх основі підібрати необхідні прийоми гри та потрібну динаміку; потрібно визначити якісне ситуативне звучання в ансамблі. Цінність цього методу – сам процес пошуку, порівняння та розуміння, а для цього учневі потрібно багато працювати над вправами.

У сучасному суспільстві набуває поширення дистанційне навчання.

Одним із провідних завдань, що стоять перед викладачами мистецьких закладів, є впровадження системи дистанційної освіти, а також забезпечення використання в освітньому процесі інноваційних технологій, оскільки дистанційне навчання неможливе без використання комп'ютерних технологій, які забезпечують взаємодію викладачів та учнів на різних етапах навчання і самостійну роботу з навчальними матеріалами. Водночас потрібно розуміти, що викладач та учень є активними учасниками процесу дистанційного навчання, під час якого можна використовувати різні цифрові технології. Zoom – дає можливість створювати відеоконференції із учнями. За наявності ефективного технічного та програмного забезпечення є можливість якісно проводити практичні заняття гри на ударних інструментах, займаючись з кожним студентом індивідуально. Час проведення уроку – до 45 хв. Недоліком є те, що учень не завжди має

можливість виходити на зв'язок. Також викладач може використовувати електронну пошту, що забезпечує передавання повідомлень як у формі відео файлів або звичайних текстів. У реальній практиці всі три методи використовуються як єдине ціле. Через особисті роздуми учень чіткіше засвоює матеріал, формує самостійність, вчиться аналізувати власні здобутки.

Декілька слів про імпровізацію. Цей особливий вид творчої роботи, у якому взаємопоєднуються і процес, і результат. У процесі імпровізації з'являється новий музичний твір. Безумовно, імпровізація на ударних інструментах базується на раніше засвоєному комплексі ігрових навичок. Це як володіння мистецтвом мовлення: вивчивши букви, складають слова, а потім речення. Велике враження на учнів справляє виконання вчителем одного й того ж твору, зімпровізованого в різних жанрах. При вивченні поняття «темпо», якщо вчитель зіграє один і той же твір у різних темпах, учні краще зрозуміють його виразність для створення музичного образу. Використання імпровізації є ефективним прийомом формування в учня інтересу до музичного мистецтва. Вона відіграє важливу роль у становленні творчої особистості, оскільки спрямована на розкриття творчого потенціалу; стає потужним засобом творчого пошуку, створенню різноманітних музичних образів; творчому самовираженню та самореалізації особистості.

Висновки

Процес навчання підлітків гри на ударних інструментах потребує продуманої організації. На початковому періоді навчання ми пропонували такі прийоми: одиночний зап'ястковий удар, одиночний високий удар, двійка зап'ястова і одиночний удар ногою. Особливу увагу потрібно звернути на систематичні індивідуальні заняття, їх послідовність та наполегливість і терплячість учня.

Вивчаючи основні виконавські прийоми гри на ударних інструментах, ми визначаємо їх різноманіття, ширину тембрових барв, складність виконання, виділяємо базові прийоми, навички виконання яких необхідні для початкового етапу і потребують ефективної організації навчання.

Розглянувши різні види впливу звучання ударних інструментів на підлітків, робимо висновок, що в більшості випадків вони позитивні. Оволодіння базовими прийомами гри на ударних інструментах відіграють важливу роль в подальшому навчанні підлітків. Процес навчання буде успішним, якщо створена матеріальна база, укомплектована необхідними музичними інструментами.

Викликати інтерес підлітків до навчання на ударних інструментах можна при умові, якщо:

- знати історію та еволюцію ударних інструментів, базові прийоми гри на них, володіти відповідними навичками;
- використовувати в освітньому процесі діагностичну методику, яка відповідає діям навчання;
- застосовувати в роботі такі методи навчання, які адаптовані до музично-освітнього процесу.

В перспективі потрібно розробляти програмно-методичні матеріали для навчання виконавців різного рівня та ступеня підготовки прийомам гри на ударних інструментах.

Список використаних джерел

1. Андреева О. Ф. Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру: довідник / О. Ф. Андреева. – Київ : Музична Україна, 1985. – 72 с.
2. Апатский В. Н. Актуальные проблемы музыкально-исполнительского искусства / В. Н. Апатский. – Киев : ТОВ «Задруга», 2013. – 588 с.
3. Барсов І. О. Книга про оркестр / І. О. Барсов. – Київ : Музична Україна, 1988.
4. Богданов В.О. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст. / В. О. Богданов, Л. Д. Богданова : в 2-томах. – Харків : ФОП. Сілічева, 2013. – 384 с.
5. Гладких А. В. Методика формування виконавської майстерності на духових інструментах : навч. посіб. / А. В. Гладких. – Вінниця : Нова Книга, 2014 – 200 с. : табл., ноти.
6. Кизант Г. Техника игры на ударных инструментах / Гюнтер Кизант ; пер. с нем. Л. А. Грабовского. – Киев : Музична Україна, 1986. – 63 с.
7. Котоньський В. Ударні інструменти в сучасному оркестрі / В. Котоньський. – Київ : Муз. Україна, 1971.
8. Музыка зсередини. Ударні інструменти. Частина 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://luxpro.ua/ua/articles/184-muzika_zseredini_udarni_instrumenti_chastina_1?gclid=CjwKCAjwz_WGBhA1EiwAUAXIcf6IPsaFQ. – Назва з екрану.
9. Музыка зсередини. Ударні інструменти. Частина 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://luxpro.ua/ua/articles/188-muzika_zseredini_udarni_instrumenti_chastina_2. – Назва з екрану.
10. Музичний інструмент. Ударні інструменти : програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання) / уклад. О. П. Гончарик, І. В. Місько. – Вінниця : ПП НОВА КНИГА, 2007. – 100 с.
11. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. М. Олексюк. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.

12. Палаженко О. П. Формування художньо-виконавської техніки студентів-духовиків у процесі навчання гри на духових інструментах / О. П. Палаженко // Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя : зб. наук. праць. – Вип. 8 / упоряд. С. Д. Цюлюпа. – Рівне : Волинські обереги, 2016. – С. 76-79.

13. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : навч. посіб. / Г. М. Падалка. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.

14. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти / О. Я. Ростовський : навч.-метод. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2011.

15. Силабус навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін та педагогічний репертуар» / укл. Громченко В. В., доц. кафедри «Оркестрові інструменти». – Дніпро : Дніпропетровська академія музики імені М. Лисенка, 2019.

16. Ударні інструменти // Універсальний словник-енциклопедія. – 4-те вид. – Київ : Тека, 2006.

17. Ударна установка : метод. рек. для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-II р. а. / укл.: Я. В. Шульс, О. М. Тітов, викл. Кам'янець-Подільського коледжу культури і мистецтв. – Київ : Держ. метод. центр навч. закладів культури і мистецтв України, 2012. – 79 с.

18. Хащеватська С. С. Інструментознавство : підруч. / С. С. Хащеватська. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 256 с. : іл.

19. Фрик В. В. Теоретико-методичні особливості оволодіння джазовою ритмікою на ударних інструментах / В. В. Фрик, С. П. Зуєв // Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2018. – Вип. 2(12). – Суми. 244-253.